

“... het is hier net zo’n gezellige sfeer als ik thuis vaak had”

Een Verkennend Onderzoek naar het Leefklimaat in Alternatieve en Traditionele Vormen van Residentiële Jeugdhulp

Ymke Riemersma¹, Annemiek Harder², Margrite Kalverboer¹, Wendy Post¹ en Elianne Zijlstra¹

¹Orthopedagogiek, Gedrags- en Maatschappijwetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen, Groningen, Nederland | ²Youth and Family, Erasmus School of Social and Behavioural Sciences, Erasmus Universiteit Rotterdam, Rotterdam, Nederland

Samenvatting Er is een fundamentele discussie gaande over de wenselijkheid van de (gesloten) residentiële jeugdhulp. Inmiddels zijn er alternatieve residentiële voorzieningen ontwikkeld om tegemoet te komen aan de behoefte aan stabiliteit en het thuis voelen van jeugdigen. Tot deze groep alternatieve voorzieningen behoren kleinschalige voorzieningen en gezinshuizen. Het is op dit moment nog onduidelijk of deze alternatieve voorzieningen beter tegemoetkomen aan de behoeften van jeugdigen dan de traditionele voorzieningen doen. Het leefklimaat is een van de belangrijke kernelementen voor de psychosociale ontwikkeling van jeugdigen. In dit crosssectionele onderzoek hebben we kwantitatieve en kwalitatieve data verzameld van 33 jeugdigen, 14 ouders en 35 professionals. Een Mann-Whitney-toets laat zien dat jeugdigen, ouders en professional verbonden aan kleinschalige voorzieningen de sensitiviteit van professionals en de groepssfeer significant beter beoordeelden dan deelnemers verbonden aan traditionele voorzieningen. Een kwalitatieve analyse laat zien dat jeugdigen in alternatieve voorzieningen zich meer thuis voelen en meer gezamenlijke activiteiten ondernemen. In alternatieve voorzieningen lijkt er meer aandacht te zijn voor de maatschappelijke inbedding van jeugdigen, bijvoorbeeld door hen te ondersteunen bij het uitoefenen van hobby’s en te investeren in duurzame relaties. Deze elementen worden door jeugdigen aangeduid als ondersteunende factoren. We kunnen concluderen dat investeringen in alternatieve voorzieningen een bijdrage lijken te leveren aan positievere uitkomsten voor jeugdigen.

Trefwoorden residentiële jeugdhulp, kleinschalige voorzieningen, gezinshuizen, leefklimaat, alternatieve voorzieningen

Artikelgeschiedenis

Ontvangen: 28 mei 2024
Geaccepteerd: 5 maart 2025
Online: 21 mei 2025

Contactpersoon

Ymke Riemersma,
y.g.riemersma@rug.nl

Copyright

© Author(s); licensed under Creative Commons Attribution 4.0. This allows for unrestricted use, as long as the author(s) and source are credited.

Financiering Onderzoek

Dit onderzoek is gefinancierd door Stichting het Vergeten kind.

Belangen

De auteurs hebben geen belangen in het beschreven onderzoek.

1 Introductie

In Nederland is er een fundamentele discussie gaande over de wenselijkheid van (gesloten) residentiële jeugdhulp (Nijhof et al., 2020). Inmiddels is bekend dat gesloten plaatsingen traumatiserend kunnen zijn voor jeugdigen, vooral door de (soms onnodige) inperking van de autonomie van de jeugdigen en de gezamenlijke plaatsing van zeer

kwetsbare jeugdigen. In deze discussie klinkt het signaal dat de residentiële jeugdhulp op een andere manier moet worden ingericht om jeugdigen langdurig en effectief te kunnen ondersteunen (BGZJ, 2019). Deze discussie legt de vraag bloot welke alternatieven er zijn voor (gesloten) residentiële jeugdhulp voor uithuisgeplaatste jeugdigen met een complexe hulpvraag.

Jeugdigen in residentiële jeugdhulp en hun gezinnen hebben meestal een langdurige hulpverleningsgeschiedenis (Knorth & Harder, 2023). Regelmatig is er sprake van meer-voudige en complexe gezinsproblemen, en kampen jeugdigen met ernstige hechtings- en gedragsproblematiek (Leloux-Opmeer et al., 2016). Ze zijn geregeld blootgesteld aan traumatische gebeurtenissen zoals misbruik, mishandeling en verwaarlozing (Leloux-Opmeer et al., 2016). Nadat ambulante hulp en verblijf in pleeggezinnen onvoldoende resultaat hebben opgeleverd, wordt een plaatsing in de residentiële jeugdhulp ingezet als laatste hulpmiddel om jeugdigen verblijf en mogelijk ook behandeling te bieden (Knorth & Harder, 2021).

Het Kinderrechtenverdrag geeft aan dat jeugdigen die niet meer thuis kunnen wonen bij voorkeur in een gezinscontext worden geplaatst en dat er rekening gehouden wordt met de behoefte aan continuïteit voor jeugdigen (art. 20, Verenigde Naties, 1989). Dit sluit aan bij de behoefte van jeugdigen om ‘zo normaal als mogelijk’ op te groeien (Levrouw et al., 2020). Een onderdeel van deze normalisatiegedachte betekent een stabiele plek met een huiselijke sfeer waar jeugdigen zo lang als nodig kunnen verblijven. Deze voorzieningen blijken in de praktijk moeizaam te realiseren. Er zijn voor jeugdigen waarvan het perspectief niet thuis ligt maar weinig residentiële plekken beschikbaar die een langdurig perspectief bieden. Dit is te wijten aan het feit dat er traditioneel gezien slechts alleen kortdurende residentiële jeugdhulp geboden wordt, wat deels te maken heeft met de hoge kosten van residentiële zorg (Knorth & Harder, 2023; Whittaker et al., 2016). Bovendien zijn deze traditionele voorzieningen vaak gelegen op terreinen met meerdere units voor acht tot twaalf jeugdigen, en zijn ze afgezonderd van de samenleving.

Sinds enkele jaren zijn er alternatieve vormen van residentiële jeugdhulp ontwikkeld in de verwachting een antwoord te vinden op de psychosociale behoeften van jeugdigen die voorheen in de (gesloten) residentiële jeugdhulp geplaatst werden (Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2023). In tegenstelling tot traditionele voorzieningen, bieden deze alternatieve voorzieningen de mogelijkheid voor een langdurig verblijf, waarbij jeugdigen tot hun 18e of 23e jaar in de residentiële setting kunnen wonen. Om invulling te geven aan het zo normaal mogelijk opgroeien zijn alternatieve voorzieningen vaak gevestigd in reguliere woonwijken waar jeugdigen bij voorkeur vandaan komen. Dit biedt jeugdigen de mogelijkheid om bestaande sociale contacten en activiteiten te continueren. Tot deze groep alternatieve voorzieningen behoren kleinschalige voorzieningen en gezinshuizen. Kleinschalige voorzieningen bieden doorgaans zorg aan vier tot zes jeugdigen (bij uitzondering maximaal acht) (Riemersma et al., 2024). In gezinshuizen wonen jeugdigen bij twee inwonende professionals, vaak in het eigen huis van de professionals. Hoewel de groep alternatieve voorzieningen divers is, focussen wij op alternatieve voor-

zieningen die langdurige zorg bieden tot de jeugdige ten minste 18 jaar is, waarbij zorg op maat geboden wordt aan vier tot acht (bij voorkeur zes) jeugdigen en de voorziening in een reguliere woonwijk staat (Riemersma et al., 2024).

Het geboden leefklimaat in de residentiële jeugdhulp is een belangrijke factor, omdat een positief ervaren leefklimaat samenhangt met een hogere kwaliteit van leven voor jeugdigen (Leipoldt et al., 2022b). Een van de kernelementen die in de alternatieve voorzieningen anders wordt ingericht dan in de traditionele voorzieningen betreft dan ook het leefklimaat. Onderzoek gericht op het leefklimaat in residentiële jeugdhulp focust zich voornamelijk op de ondersteuning van de jeugdige, ruimte voor autonomie, repressie en groei en groepssfeer (Leipoldt et al., 2022a; Van der Helm et al., 2011). Deze behoeften komen naar voren in de zelfdeterminatietheorie, waar gesteld wordt dat invulling van de behoeften aan autonomie, verbondenheid en competentie leidt tot een hoger welbevinden (Deci & Ryan, 2000). In dit onderzoek verbinden we deze elementen uit het leefklimaat met een aantal kernwaarden van de alternatieve voorzieningen, bijvoorbeeld de huiselijke sfeer en de ervaren stabiliteit (onvoorwaardelijke plaatsingen). In dit onderzoek omvat het leefklimaat de volgende elementen: de ondersteuning en sensitiviteit van professionals, de huiselijke sfeer, de groepssfeer, structuur, autonomie, gezinsgerichte benadering, ervaren stabiliteit en het toekomstperspectief (Riemersma et al., 2024; Zijlstra, 2012).

Eerder onderzoek naar het leefklimaat in de residentiële jeugdhulp laat zien dat het positief ervaren leefklimaat samenhangt met sensitieve professionals, het bieden van een juiste verhouding tussen vrijheid, regels en structuur (Levrouw et al., 2020; Harder et al., 2017; De Valk, 2019). Het veiligheidsgevoel van jeugdigen hangt samen met een huiselijke omgeving en positieve relaties met groepsgenoten en stabiliteit in het verblijf (Moore et al., 2017). Eerste resultaten van het onderzoek naar de uitkomsten van de kleinschalige voorzieningen als alternatieve vorm van residentiële jeugdhulp in Nederland laten zien dat er meer sensitiviteit van professionals, en een positieve sfeer en aandacht worden ervaren door jeugdigen (Nijhof et al., 2020; Van Schie et al., 2020). Daarnaast worden deze voorzieningen door hen als rustig en huiselijk ervaren (Van Schie et al., 2020).

Er is weinig (kwantitatief) onderzoek gedaan naar het leefklimaat in *verschillende* alternatieve voorzieningen vanuit zowel het perspectief van *jeugdigen*, *ouders* als van *professionals*. Het is van belang om hierin inzicht te krijgen om zo een bijdrage te leveren aan de professionalisering van de alternatieve voorzieningen en een antwoord te vinden op behoeften van jeugdigen die voorheen in de (gesloten) residentiële jeugdhulp werden geplaatst. Het doel van dit onderzoek is om de ervaringen van jeugdigen, ouders en professionals met het leefklimaat in alternatieve en traditionele residentiële voorzieningen in kaart te brengen, evenals de ondersteunende elementen in beide voorzieningen.

2 Methode

2.1 Onderzoeksdesign

Deze studie is onderdeel van een longitudinale studie naar de uitkomsten van verschillende vormen van residentiële jeugdhulp (Riemersma et al., 2024). Het longitudinale onderzoek is in 2020 goedgekeurd door de ethische commissie van de faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen.

2.2 Setting

Personen verbonden aan zeven verschillende woonvormen hebben deelgenomen aan het onderzoek. Deze zeven woonvormen zijn onderverdeeld in drie voorzieningen, namelijk: traditionele voorzieningen (twee organisaties), kleinschalige voorzieningen (vier organisaties) en gezinshuizen (twee organisaties). Zowel de kleinschalige voorzieningen als de gezinshuizen worden als alternatieve voorzieningen gezien. De traditionele voorzieningen focussen op een verblijf zo kort als mogelijk, bieden verblijf voor acht tot tien jeugdigen, en zijn gevestigd op instellingsterreinen. In de alternatieve voorzieningen in ons onderzoek verblijven vier tot acht jeugdigen, die kunnen blijven tot ze minimaal 18 jaar oud zijn (of soms tot 23 jaar), en de voorzieningen staan in een woonwijk.

2.3 Onderzoeksmethode

Om de ervaringen en ondersteunende factoren van het leefklimaat in verschillende residentiële voorzieningen in kaart te brengen, is er een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden toegepast, namelijk de Q-methodologie (Watts & Stenner, 2012). Op basis van vooraf opgestelde uitspraken werd aan jeugdigen, hun ouders en pedagogische medewerkers gevraagd om hun ervaringen met het leefklimaat te ordenen. De vooraf opgestelde uitspraken in de Q-methodologie zijn gebaseerd op de richtlijnen residentiële jeugdhulp (De Lange et al., 2015), aangevuld met de informatie van ervaringsdeskundigen in de jeugdhulp over de belangrijkste elementen van het leefklimaat.

De Q-methodologie kent drie fasen. In de eerste fase worden deelnemers gevraagd om 27 kaarten met uitspraken over het leefklimaat (of 20 kaarten voor kinderen van 12 jaar of jonger) in drie groepen te categoriseren: dit klopt meestal (3), dit klopt een beetje (2), en dit klopt minder (1). Voorbeelden van uitspraken op deze kaartjes zijn ‘er wordt naar mij geluisterd door de opvoeders of leiding’ en ‘ik zie deze plek als thuis’. Nadat de deelnemers de kaarten in drie groepen hebben gecategoriseerd, zijn zij gevraagd om in fase twee de kaarten te rangschikken in de volgorde van dit klopt het meest naar dit klopt het minst. Na deze rangschikking zijn de deelnemers in fase drie geïnterviewd over het ervaren leefklimaat. De onderzoeker startte het interview met de kaarten met uitspraken

die volgens de deelnemer het meest of minst kloppend waren. De onderzoeker vraagt bijvoorbeeld het volgende: “Je hebt aangegeven dat ‘er wordt naar mij geluisterd door de opvoeders’ als uitspraak een van de meest kloppende uitspraken bij jouw situatie is, kun je daar iets over vertellen?” Aan het einde van het gesprek konden de deelnemers aangeven wat ze het meeste helpt in de voorziening en wat ze graag nog meer zouden willen zien (verbeterpunten). De data verzameld in fase één en drie zijn gebruikt voor het huidige onderzoek.

2.4 Doelpopulatie en Steekproef

De jeugdigen werden uitgenodigd voor het onderzoek wanneer zij in een deelnemende woonvorm kwamen wonen. Deze jeugdigen werden benaderd als zij tussen de 8 en 20 jaar oud waren en door de professionals ingeschat werd dat zij zelfstandig een vragenlijst konden invullen. Vanwege het longitudinale karakter van het overkoepelende onderzoek werden jeugdigen tussen de 18 en 20 jaar alleen benaderd als de inschatting van professionals was dat zij het komende jaar nog in (jeugd)hulp zouden verblijven.

In dit onderzoek participeerden 33 jeugdigen, 14 van hun ouders, en 35 professionals. Eén jeugdige heeft twee keer deelgenomen aan het leefklimaatonderzoek, omdat hij van verblijfspark is gewisseld: eerst in een deelnemende traditionele voorziening en vervolgens in een deelnemende alternatieve voorziening. Van de jeugdigen woonde 30,30% in een traditionele voorziening, terwijl de overige jeugdigen verbleven in kleinschalige voorzieningen (54,55%) en gezinshuizen (15,15%). Jeugdigen in de traditionele voorzieningen waren gemiddeld gezien jonger ($M=12,10$) dan jeugdigen in kleinschalige voorzieningen ($M=15,89$) en gezinshuizen ($M=15,20$). Het aantal jeugdigen met een eerdere plaatsing lag hoger bij jeugdigen die verbleven in de gezinshuizen (80%) in vergelijking met jeugdigen in kleinschalige voorzieningen (61,10%) en traditionele voorzieningen (60%).

2.5 Procedure

Zodra bekend was dat een jeugdige in een van de deelnemende voorzieningen zou gaan wonen, werd het onderzoek door de professionals (bijvoorbeeld de mentor) tijdens een van de eerste gesprekken aan de jeugdige en de ouder (of verzorger/voogd) voorgelegd. Er waren informatieflyers beschikbaar met informatie over het onderzoek. Een professional vroeg of een jeugdige en een ouder (of verzorger) wilden participeren in het onderzoek. Bij instemming werd vervolgens een afspraak met de jeugdige en (indien mogelijk) ouder (of verzorger) gemaakt en werd het onderzoek verder toegelicht. Als een jeugdige deel wilde nemen (8–16 jaar), werd schriftelijk toestemming gevraagd aan de gezagdragers van de jeugdige en aan jeugdigen van 12 jaar of ouder. Als de ouders (of verzorger) van de jeugdigen deel wilden nemen werd ook toestemming gevraagd voor hun deelname aan het onderzoek. Per jeugdige werd aan één professional gevraagd om deel te nemen aan het onderzoek en bij voorkeur de ‘mentor’ van de jeugdige.

Het Q-methodologische onderzoek vond plaats nadat de jeugdige minstens twee of drie maanden in de voorziening woonde, zodat de jeugdige voldoende ervaringen met het leefklimaat had om het te beoordelen. Alle interviews werden afgenomen in de voorziening of, indien mogelijk, thuis en werden opgenomen. De hoofdonderzoeker heeft alle data verzameld en had voorafgaand aan dit interview al kennisgemaakt met de deelnemers. Jeugdigen, ouders en professionals ontvingen een klein presentje voor hun deelname aan het onderzoek. Zie Riemersma en anderen (2024) voor informatie over de residentiële voorzieningen, de steekproef en de procedure.

2.6 Instrument

Op basis van de eerste rangschikking (fase 1 – drie categorieën) en de uitvoering van een Mokken Schaal Analyse (MSA) is er een schaal samengesteld van de twaalf kaarten (items) met uitspraken over de sensitiviteit van de professionals en de groepssfeer in de voorziening (Riemersma et al., 2024). We noemen deze schaal de schaal voor *de sensitiviteit van professionals en groepssfeer*. Een score van 12 punten geeft aan dat de deelnemers de uitspraken op de kaarten in mindere mate herkennen, en een score van 36 dat de uitspraken meestal herkenbaar zijn voor de deelnemers. De schaal is betrouwbaar bevonden voor de kleinschalige voorzieningen en traditionele voorziening, met uitzondering van de gezinshuizen. Voor meer informatie over het tot stand komen van deze schaal en de data-analyse verwijzen we naar Riemersma en anderen (2024).

2.7 Data-Analyse

In dit onderzoek zijn de verschillen tussen de alternatieve (kleinschalige) en traditionele voorzieningen op de schaal van sensitiviteit van professionals en groepssfeer getoetst met een Mann-whitneytoets, waarbij eerst de scores van de verschillende perspectieven (bijvoorbeeld jeugdigen) op deze schaal zijn samengevat in een mediaan.

Daarnaast is de kwalitatieve informatie van het interview met jeugdigen over het ervaren leefklimaat gebruikt. De interviews zijn getranscribeerd met het programma F4 Transkript. Alle interviews met de jeugdigen ($n=33$) zijn gecodeerd in Atlas.ti. We gebruikten inductieve en deductieve codes (Hennink et al., 2011). De hoofdonderzoeker startte met het inductief coderen van meerdere interviews in alle drie de voorzieningen en kwam zo tot een lijst van verschillende subthema's. Om de validiteit van de thema's te waarborgen, controleerden de onderzoekers of ze in meerdere interviews werden genoemd. De subthema's verwijzen naar specifieke verklaringen van de jeugdigen. Door middel van reflectieve discussies met het gehele onderzoeksteam zijn de subthema's verfijnd en geabstraheerd tot hoofdthema's. De hoofdthema's zijn geleid door het theoretisch kader (op basis van de richtlijnen residentiële jeugdhulp en thema's ingebracht door ervaringsdeskundigen). Tijdens het coderingsproces werden relevante citaten met betrekking tot de thema's geselecteerd om de bevindingen te verduidelijken. Wanneer

een citaat werd gebruikt, werden de namen van de jeugdigen vervangen door nieuwe namen. In de resultaten worden enkele hoofdthema's met betrekking tot de sensitiviteit van professionals en de groeps sfeer belicht; de subthema's bieden verklaringen en voegen extra diepgang toe.

3 Resultaten

In figuur 1 is de mediaan voor de kleinschalige voorzieningen en traditionele voorzieningen vanuit het perspectief van jeugdigen ($n=21$), ouders ($n=12$) en professionals ($n=32$) weergegeven. Jeugdigen, ouders en professionals in kleinschalige voorzieningen scoren hoger op de ervaren sensitiviteit van de professionals en groeps sfeer dan jeugdigen, ouders en professional in traditionele voorzieningen ($p < .05$) (Riemersma et al., 2024).

3.1 Het Ervaren Leefklimaat vanuit het Perspectief van de Jeugdigen

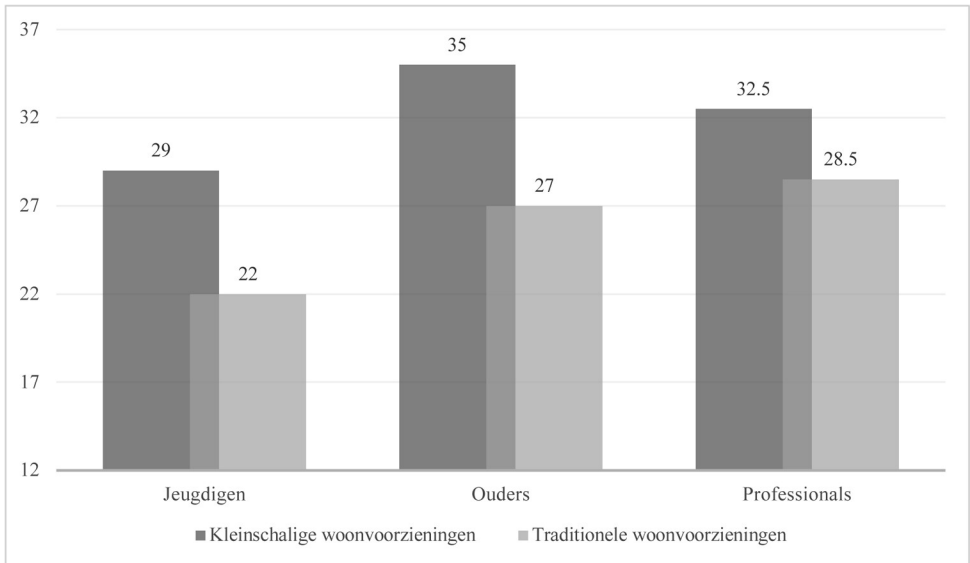
Kleinschalige voorzieningen. In de kleinschalige voorzieningen geven sommige jeugdigen aan de vorm van hulp *als thuis* te ervaren, terwijl andere jeugdigen in deze voorzieningen de plek *niet als thuis* ervaren. Het thuis voelen hangt volgens jeugdigen samen met het hebben van een goede band met professionals (familiegevoel), gezamenlijk activiteiten ondernemen met de professionals of groeps genoten, een gevoel van veiligheid, het gevoel van normaal zijn, gelijkwaardig aan elkaar zijn, en een huiselijke sfeer (gezellig) en inrichting. Daarnaast draagt het gebruik van hun eigen spullen voor de inrichting van hun slaapkamer bij aan het thuisgevoel. Een jeugdige zegt hierover:

Ja, dat [komt] vooral door mijn eigen kamer natuurlijk. Omdat ik mijn eigen spullen heb dat maakt het wel een stukje meer persoonlijker. En ja, het is ook gewoon een huis, zeg maar. En ik voel me er veilig en ik vind het gezellig. (Thirza, 17 jaar)

Jeugdigen geven aan dat bepaalde regels, bijvoorbeeld dat het om 15.00 uur de tijd voor koekjes is, niet bijdragen aan een thuisgevoel. Daarnaast benoemen een aantal jeugdigen dat hun thuis bij hun ouders is of de plek waar ze lang hebben gewoond.

De meeste jeugdigen in de kleinschalige voorzieningen benoemen dat ze het waarderen om *activiteiten met de professionals en groeps genoten* te ondernemen. Voorbeelden van deze activiteiten zijn samen wandelen, voetballen, spelletjes doen, samen uiteten en karten. In de vakanties gaan sommige jeugdigen samen op vakantie. Enkele jeugdigen benoemen dat ze niet veel gezamenlijke activiteiten ondernemen, omdat ze daar geen behoefte aan hebben of veel weg te zijn.

Het *gezien en gehoord* voelen door professionals wordt door de jeugdigen als fijn ervaren en meermaals genoemd als meest ondersteunend. Jeugdigen benoemen het fijn te

Figuur 1 Mediaan per woonvoorziening op de sensitiviteit van professionals en de groeps sfeer
Noot. Min=12, max=36.

vinden dat professionals vragen hoe het met ze gaat en als professionals zien wanneer het niet goed met ze gaat. Daarnaast tonen professionals interesse in de hobby’s van jeugdigen en fietsen ze bijvoorbeeld mee naar voetbal. Een goede band tussen jeugdigen en professionals wordt versterkt door jeugdigen de regie te geven en door het delen van eigen verhalen door professionals. Jeugdigen hechten veel waarde aan hulp die hen voorbereidt op de toekomst en zelfstandigheid, zoals ondersteuning bij dagelijkse taken zoals de was. Eén jeugdige voelt zich gezien en gehoord doordat de professionals in contact blijven als de jeugdige tijdelijk ergens anders woont. Gastvrijheid in de voorziening (bijvoorbeeld verwelkomen van broertjes en zusjes) draagt ook bij aan het gevoel gezien en gehoord te worden.

Het *niet gezien en gehoord* worden hangt samen met een focus op negatief gedrag van jeugdigen door professionals en met het gevoel niet genoeg regie te hebben. Eén jeugdige zegt hierover:

Ja, gewoon. Dan ben ik boos en dan komen ze mijn kamer op. Ja sorry, maar je moet mijn kamer niet opkomen en als ik dan drie keer heb gevraagd ‘Wil je mijn kamer uit?’ en hun gaan.. Hun reageren niet of gaan niet weg, dan ga ik naar buiten, want als ik naar beneden ga dan staan er nog twee andere begeleiders beneden. En dan wordt er gezegd ‘Ja, je had niet naar buiten moeten gaan’, en ik zeg ‘Ja, maar dan had je niet op mijn kamer moeten komen of wel?’ (Grace, 14 jaar)

Het niet genoeg gezien en gehoord voelen hangt ook samen met de informatie over de jeugdige die later wordt gedeeld met andere professionals (bijvoorbeeld in de overdracht), en niet genoeg begrepen worden in bepaald gedrag.

Gezinshuizen. Jeugdigen in de gezinshuizen beschouwen de woonplek overwegend als *een thuis*. Ze voelen dat ze zichzelf kunnen zijn, maken zich geen zorgen over geld voor kleding, worden gelijk behandeld als de biologische kinderen van gezinshuisouders, hebben een eigen kamer met persoonlijke spullen en brengen veel tijd in het gezinshuis door. Eén jeugdige zegt het volgende over het gelijk behandelen:

Ehm.. Nou ja, gewoon dat, eh.. grapjes met elkaar maken, gewoon bijvoorbeeld ehm.. niet dat je bang hoeft te zijn om voor wat je zegt ofzo eh.. Of dat iedereen is hier ook gewoon gelijk, zeg maar. Gelijk behandeld toch eh.. Sommige.. ik had een pleeggezin dat eh ... hun eigen kinderen zeg maar meer kregen of beter werden behandeld dan wij. Dat was in mijn vorig.. nah mijn allereerste eerste pleeggezin zeg maar, dat heb ik hier niet.. Dat gevoel. Dus dat is wel heel positief! (Bo, 17 jaar)

Jeugdigen die het gezinshuis *niet als hun thuis* zien, geven aan dat hun thuis bij hun ouders is. Jeugdigen geven aan *gezamenlijke activiteiten met gezinshuisouders en andere jeugdigen* te ondernemen. Zo gaan de jeugdigen samen op vakantie en faciliteren de gezinshuisouders de hobby's van jeugdigen. Meerdere jeugdigen benoemen de normale gesprekken die ze in het gezinshuis hebben. Een jeugdige zegt daarover het volgende:

“Nou, het is hier net zo’n gezellige sfeer als ik thuis vaak had, dus dat proef ik wel.”

Interviewer: “En hoe komt dat denk je?”

“Nou? Uhhh, omdat ik, uhhh, ook zeg maar het gesprek hier.. Dat zij [de gezinshuisouders] vaak ook wel gewoon goed en normaal en leuk en grappig [doen].” (Daisy, 14 jaar).

Jeugdigen geven aan dat ze *gezien en gehoord* worden door de gezinshuisouders. Dit hangt samen met de houding van de gezinshuisouders (lief en behulpzaam), genoeg eigen regie ervaren door jeugdigen, wederzijdse communicatie, en ontvangen van praktische hulp, bijvoorbeeld bij het opstarten van therapie of bij de tandarts.

Traditionele voorzieningen. Jeugdigen in traditionele residentiële voorzieningen geven aan de plek *niet als thuis* te zien; zij zien thuis als een plek bij hun ouders. Eén jeugdige geeft het volgende aan:

Dat je geen sleutel hebt en dat je ... Ja, dat soort dingen, dan denk ik echt van dit voelt echt gewoon niet als een thuis. En je mag het ook niet zo noemen van de leiding, want de leiding zegt zelf ook tegen ons van ‘dit is je huis niet, dit is je opvangplek.’

[...]

Ja wel echt heftig. Want ik zei gewoon tegen hun van ‘Ja sorry hoor, maar dit is ook mijn huis.’ [Toen] zeiden ze van ‘Nou, dit is niet jouw huis, wij zijn hier jouw leiding en dit is jouw opvangplek.’ Toen dacht ik echt van zo kan je echt niet zijn, want jij weet niet, had ik ook tegen hun gezegd, van hoe het is om geen huis te hebben. (Anna, 18 jaar)

Jeugdigen geven ook aan dat het *niet thuis voelen* samenhangt met gevoelens van onveiligheid, gebrekkige contacten met groepsgenoten, weinig regie of inspraak, de sfeer in de woonomgeving en een tekort aan activiteiten met professionals of groepsgenoten. Eén jeugdige focust zich op de woonsfeer, en geeft het volgende aan:

“En ja, mijn kamer ook. Mijn kamer ziet er niet uit zoals ik dat wil zeg maar.”

Interviewer: “Hmm oke. En wat zou je daarin willen, bijvoorbeeld in je kamer?”

“Uhm andere ... bed, andere gordijnen, andere kast. Gewoon een hele andere kamer. Maar dat kan niet omdat het niet brandveilig is.”

[...]

Interviewer: “En verder bijvoorbeeld qua inrichting in de woonkamer? Hoe vind je die?”

“Saai.”

Interviewer: “Oke. Wat zou je daarin willen?”

“Dat er wat leukere decoraties zijn. En gewoon dat het er wat mooier uitziet misschien. Maar ja, ik ga hier weg. Ik ben hier niet voor lange tijd ofzo. Dat vind ik ook wel weer irritant. Dat ik maar tijdelijk hier ben. Want dan ben ik hier gewend en dan moet ik weer ergens anders [heen] en daaraan gaan wennen.” (Sari, 16 jaar)

Meerdere kinderen (t/m 12 jaar) geven aan weinig inspraak te ervaren in de indeling van hun dag. Sommige kinderen mogen overdag rondom het huis spelen zonder dat de professionals ze kunnen zien, maar ze mogen bijvoorbeeld niet naar een speeltuin in de buurt. Als de regels worden overtreden, kunnen vrijheden worden ingetrokken. Een van de jeugdigen geeft aan verdrietig te worden van het intrekken van de vrijheden.

Een aantal jeugdigen benoemt dat er *gezamenlijke activiteiten* gedaan worden in de voorziening met professionals en groepsgenoten en ervaart dit als fijn. Zo noemen jeugdigen dat ze naar een speeltuin gaan of bijvoorbeeld naar een bioscoop. Daarnaast noemen meerdere jeugdigen activiteiten die ze met groepsgenoten ondernemen, bijvoorbeeld samen spelen op de PlayStation. Meerdere jeugdigen geven aan *weinig activiteiten* te ondernemen. Dit hangt volgens een van de jeugdigen samen met de financiële middelen van de hulpvorm. Een andere jeugdige geeft aan graag meer alledaagse activiteiten te willen ondernemen, zoals samen met een professional boodschappen doen.

Een aantal jeugdigen geeft aan *gezien en gehoord* te worden door de professionals. Dit gebeurt bijvoorbeeld als een jeugdige ruzie heeft met andere jeugdigen. Verder geven jeugdigen aan dat professionals vragen hoe het met ze gaat en hoe het op school gaat. Meerdere jeugdigen geven echter ook aan *niet genoeg gezien en gehoord* te worden. Dit

hangt samen met beperkte vrijheid om eigen activiteiten na schooltijd te kiezen, niet genoeg geholpen worden bij het pesten, langere tijd moeten wachten tot professionals tijd hebben, niet consequent handhaven op drugs (dit normaal vinden), langere tijd moeten wachten op een vervolgplek, en niet genoeg geholpen worden bij de ervaren gevoelens van onveiligheid veroorzaakt door andere jeugdigen. Een jeugdige zegt bijvoorbeeld:

Nou, stel je zegt tegen de groepsleiding van ‘ik wil effe in gesprek’ en dan doen ze dat niet direct. En ook niet ... zo snel, want dan zeggen ze, dan willen ze eerst gewoon hun ding doen, of dan zeggen ze van ‘ja ik ben bezig’, pas na een tijdje komen ze. (Antonio, 11 jaar)

3.2 Werkzame Factoren en Verbeterpunten van Hulp

Aan het einde van het gesprek kregen jeugdigen de gelegenheid om de belangrijkste ondersteunende elementen en verbeterpunten van de hulp te benoemen. Ze focusten zowel op hoofdthema’s als subthema’s.

Kleinschalige voorzieningen. Jeugdigen in kleinschalige voorzieningen noemen de sensitiviteit van professionals, ondersteuning bij hobby’s, de goede relatie met andere jeugdigen, voldoende regie, groei in zelfstandigheid, wonen in de nabijheid van hun sociale netwerk, de gastvrijheid in de woonvoorziening en de mogelijkheid om zo lang te blijven als nodig is, als de belangrijkste ondersteunende factoren. Belangrijkste verbeterpunten zijn meer duidelijkheid in de regels (inconsistent tussen professionals), en afspraken sneller nakomen.

Gezinshuizen. In de gezinshuizen geven jeugdigen aan dat het gevoel van thuis zijn, de relatie met gezinshuisouders en andere jeugdigen, het hebben van regie over hun eigen leven, wonen in de nabijheid van hun sociale netwerk, en de mogelijkheid om zo lang te blijven als nodig is, belangrijke factoren zijn. Eén jeugdige benoemt als verbeterpunt dat het nog lastig is om contact te maken met anderen in het gezinshuis en dat er voor de therapie een lange wachttijd is.

Traditionele voorzieningen. Meerdere jeugdigen geven aan dat het hebben van hun sociale netwerk in de buurt een belangrijke ondersteunde factor is. Daarnaast vinden ze het helpend om zelf beslissingen te mogen maken. Daarnaast is voor een aantal jeugdigen een fijne band met andere jeugdigen ondersteunend en het hebben van eten en drinken. De belangrijkste verbeterpunten zijn volgens jeugdigen dat ze meer regie willen krijgen over hun vrije tijd (meer vrijheden krijgen), een betere sfeer onderling, en meer vrijheid krijgen in het inrichten van ruimtes (bijvoorbeeld een ander bed).

4 Discussie

Het doel van dit onderzoek was om de ervaringen van jeugdigen, ouders, en professionals met alternatieve (kleinschalige voorzieningen en gezinshuizen) en traditionele voorzieningen (behandelgroepen) ten aanzien van het leefklimaat in kaart te brengen. Uit dit onderzoek blijkt dat jeugdigen, ouders en professionals in kleinschalige voorzieningen hoger scoren op de sensitiviteit van professionals en de ervaren groepssfeer dan in traditionele voorzieningen. De resultaten van de kwalitatieve analyse vanuit het perspectief van jeugdigen zijn in lijn met de kwantitatieve uitkomsten en sluiten aan bij eerdere studies naar de uitkomsten van kleinschalige voorzieningen (Ammerlaan et al., 2022; Nijhof et al., 2020; Van Schie et al., 2020; Visscher et al., 2020).

In alternatieve voorzieningen lijkt vaker tegemoetgekomen te worden aan de behoefte van jeugdigen aan autonomie en verbondenheid, zoals beschreven in de zelfdeterminatietheorie (Deci & Ryan, 2000). Het gevoel van thuis zijn in deze voorzieningen hangt bijvoorbeeld samen met de relatie tussen jeugdigen en professionals, de gezamenlijke activiteiten in de vorm van hulp, en de extra aandacht en vrijheid in de inrichting van de ruimtes. De grotere mate van thuisgevoel, de band met professionals en andere jeugdigen, en het ondernemen van gezamenlijke activiteiten in alternatieve voorzieningen, sluiten ook aan bij de behoeften van jeugdigen om op te groeien zoals hun leeftijdsgenoten (Levrouw et al., 2020).

In alternatieve voorzieningen lijkt er daarnaast meer aandacht te zijn voor de bredere maatschappelijke inbedding van jeugdigen in de samenleving. Jeugdigen geven aan dat ze ondersteuning krijgen bij hun hobby’s en waarderen de gastvrijheid ten aanzien van hun netwerk in de alternatieve voorziening. De investering van professionals in het sociale netwerk van jeugdigen (zoals plaatsing in een woonwijk, gastvrijheid, hobby’s en langdurige relaties) tijdens de residentiële plaatsing kan bovendien bijdragen aan een grotere beschikbaarheid van sociale hulpbronnen. Deze sociale inbedding van jeugdigen in de maatschappij kan zorgen voor een grotere veerkrachtigheid, omdat jeugdigen kunnen terugvallen op deze hulpbronnen (Hoex et al., 2022).

4.1 Sterke en Zwakke Punten

Het onderzoek kent verschillende sterke en zwakke punten. Een van de zwakke punten van het onderzoek is dat de informatie over het leefklimaat op één moment verzameld is, nadat jeugdigen er enkele maanden verbleven. Het ervaren leefklimaat kan in de loop van de tijd veranderen. Zo kan de relatie met professionals veranderen over tijd (Rabley et al., 2014), maar ook het thuis voelen is een proces dat niet altijd bij aanvang van de plaatsing al aanwezig is.

Verder zijn verschillende woonvormen gegroepeerd tot grotere categorieën (voorzieningen), maar deze woonvormen kunnen verschillen, zoals de locatie ten opzichte van hun sociale netwerk (plaatsing in eigen gemeente versus regio), en uitkomsten. Daarnaast

verschilt de problematiek en achtergrond van de jeugdigen in de alternatieve en traditionele voorzieningen. Jeugdigen in de traditionele voorzieningen zijn in dit onderzoek gemiddeld jonger en hebben minder eerdere plaatsingen dan degenen in alternatieve voorzieningen, en de verschillen tussen de groepen in de ervaringen kunnen deels aan deze leeftijd en ervaringen worden toegeschreven. Hoewel eerder onderzoek laat zien dat jeugdigen met veel eerdere plaatsingen het leefklimaat bijvoorbeeld negatiever ervaren (Leipoldt et al., 2019), toont dit onderzoek aan dat jeugdigen alternatieve voorzieningen – en dus met meer eerdere plaatsingen – het leefklimaat juist positiever ervaren.

Een van de sterke punten is het gebruik van zowel kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksmethoden, waardoor de resultaten meer diepte en nuance krijgen. Verder zijn de perspectieven van meerdere informanten gebruikt. Er is consistentie tussen de perspectieven van de jeugdigen, ouders en professionals, wat resulteert in een betrouwbaardere schatting. Daarnaast wordt er in dit onderzoek nadrukkelijk aandacht besteed aan het perspectief van jeugdigen zelf. Dit is in lijn met artikel 12 en 13 van het Kinderrechtenverdrag die stellen dat jeugdigen het recht hebben om hun eigen mening te uiten en gehoord te worden (VN, 1989).

4.2 Aanbevelingen voor Praktijk en Onderzoek

Wanneer een residentiële plaatsing wordt overwogen, moet voldoende aandacht besteed worden aan het toekomstperspectief van de jeugdige en de stabiliteit van de opvoedingsomgeving in de residentiële voorziening (VN, 1989). In lijn met de zelfdeterminatietheorie, laten de resultaten van dit onderzoek zien dat plaatsing in de buurt van het sociale netwerk, het verwelkomen van belangrijke personen in het leven van jeugdigen, en het hebben van regie belangrijke elementen zijn. Daarnaast is het voor jeugdigen van belang om zo lang te mogen blijven als nodig is (een onvoorwaardelijke plaatsing). Investerings in kleinschalige voorzieningen en gezinshuizen kunnen bijdragen aan positievere uitkomsten voor jeugdigen op langere termijn, aangezien een plaatsing in deze voorzieningen beter aansluiten bij het normalisatieprincipe.

Onderzoek naar deze uitkomsten op de lange termijn ontbreekt, en toekomstig onderzoek zou zich moeten richten op het monitoren van de resultaten van plaatsingen van jeugdigen in deze alternatieve voorzieningen, met bijzondere aandacht voor de langdurige effecten van het geboden leefklimaat op het welbevinden van jeugdigen (bijvoorbeeld kwaliteit van leven). Daarnaast zou het onderzoek zich specifiek moeten richten op de ervaringen van jeugdigen die eerder in de gesloten residentiële jeugdhulp zijn geplaatst, om zo beter begrip te krijgen van de behoeften van deze kwetsbare groep.

Korte Verklaring over de Data en Analyses

Analysecodes en -output: De analysecodes en -output zijn niet vrij toegankelijk, maar wel opvraagbaar bij de eerste auteur.

Data: In verband met privacyoverwegingen is de data niet vrij toegankelijk. Informatie over de data is opvraagbaar bij de eerste auteur.

Literatuur

- Ammerlaan, F., Oosterling, M., Gutterstwijk, R., Mulder, E., & Harder, A. (2022). *Kleinschalig verblijf voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Een voorstudie naar de doelgroep, vormgeving van zorg & onderwijs en werkzame factoren*. Academische Werkplaats Risicojeugd & Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp. Geraadpleegd op 1 September 2023, van <https://www.awrj.nl/consortium-kleinschaligheid/>
- Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd. (2019). *De best passende zorg voor kwetsbare jongeren*. Reraadpleegd op 30 september 2024, van https://www.jeugdzorgnederland.nl/wp-content/uploads/2019/03/Aanpak_beste-zorg-meest-kwetsbaren_def.pdf
- Deci, E.L., & Ryan, R.M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- De Lange, M., Addink, A., Haspels, M., & Geurts, E. (2015). Richtlijn residentiële jeugdhulp voor jeugdhulp en jeugdbescherming. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- de Valk, S. (2019). *Under pressure: Repression in residential youth care* [Universiteit van Amsterdam].
- Harder, A.T., Knorth, E.J., & Kalverboer, M.E. (2017). The inside out? Views of young people, parents, and professionals regarding successful secure residential care. *Child and adolescent social work journal*, 34, 431–441. [10.1007/s10560-016-0473-1](https://doi.org/10.1007/s10560-016-0473-1)
- Hennink, M., Hutter, I., & Bailey, A. (2015). *Qualitative research methods*. Sage.
- Hoex, J., Vlaardingerbroek, S., Balledux, M., Speetjens, P., & Vink, C. (2022). *Opgroeien doe je samen*. In: Nederlands Jeugdinstituut. Reraadpleegd op 8 September 2023, van <https://www.nji.nl/publicaties/opgroeien-doe-je-samen>
- Knorth, E.J., & Harder, A.T. (2023). Residential Care for Children and Youth in the Netherlands. Revitalizing Residential Care for Children and Youth: Cross-National Trends and Challenges, 193.
- Leipoldt, J.D., Harder, A.T., Kaye, N.S., Grietens, H., & Rimehaug, T. (2019). Determinants and outcomes of social climate in therapeutic residential youth care: A systematic review. *Children and Youth Services Review*, 99, 429–440. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.02.010>
- Leipoldt, J.D., Harder, A.T., Kaye, N.S., Grietens, H., & Rimehaug, T. (2022a). The interplay of youth and care characteristics with a positive social climate in therapeutic residential youth care. *Children and Youth Services Review*, 134, 106348. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2021.106348>
- Leipoldt, J.D., Harder, A.T., Kaye, N.S., Knorth, E.J., & Rimehaug, T. (2022b). The mediating role of social climate in the association of youth and residential service characteristics and quality of life. *American Journal of Orthopsychiatry*, 92(2), 203. <https://doi.org/10.1037/ort0000598>

- Leloux-Opmeer, H., Kuiper, C., Swaab, H., & Scholte, E. (2016). Characteristics of children in foster care, family-style group care, and residential care: A scoping review. *Journal of child and family studies*, 25, 2357–2371. <https://doi.org/10.1007/s10826-016-0418-5>
- Levrouw, D., Devlieghere, J., Vandevelde, S., & Roose, R. (2020). Developing a positive living climate in residential youth care: a qualitative study. *Children and Youth Services Review*, 116, 105221. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105221>
- Moore, T., McArthur, M., Death, J., Tilbury, C., & Roche, S. (2017). Young people's views on safety and preventing abuse and harm in residential care: “It's got to be better than home”. *Children and Youth Services Review*, 81, 212–219. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.08.010>
- Nijhof, K.S., Laninga-Wijnen, L., Mulder, E., van Domburgh, L., Popma, A., & Konijn, C. (2020). Kleinschalige groepen binnen de jeugdhulp: een eerste verkenning. *Kind en adolescent*, 41(2), 187.
- Rabley, S., Preyde, M., & Gharabaghi, K. (2014). A survey of adolescents' perceptions of their relationships with nonparental caregivers in group home settings: An attachment perspective. *Children and Youth Services Review*, 40, 61–70. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2014.02.012>
- Riemersma, Y.G., Zijlstra, A.E., Kalverboer, M.E., Post, W.J., & Harder, A.T. (2024). A Place to Feel at Home? An Exploratory Study of the Perceived Living Environment in Home-Like Groups, Family-Style Group Homes, and Traditional Residential Youth Care. *Residential Treatment for Children & Youth*, 1–24. <https://doi.org/10.1080/0886571X.2024.2333749>
- Van der Helm, P., Stams, G.J., & Van der Laan, P. (2011). Measuring group climate in prison. *The prison journal*, 91(2), 158–176. <https://doi.org/10.1177/0032885511403595>
- Van Schie, L., Mulder, E., Nijhof, K., Van Domburgh, L., Harder, A., Konijn, C., Kolkman, J., Kranenburg, M., Lekkerkerker, L., & Popma, A. (2020). *Kleine groepen bij grote problemen: Kleinschalige voorzieningen als alternatief voor reguliere gesloten jeugdhulp. Longitudinale Effectmonitor Jeugdzorg Plus*. Nijmegen.
- Verenigde Naties. (1989). Convention on the Rights of the Child. *United Nations, Treaty Series*, 1577(3), 1–23.
- Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (2023). Hervormingsagenda Jeugd 2023–2028. Geraadpleegd op 27 mei 2024, van <https://vng.nl/artikelen/hervormingsagenda-jeugd>
- Visscher, L., Holwerda, A., & Labun, A. (2022). Zo thuis en gewoon mogelijk wonen. Geraadpleegd op 10 September 2023, van https://awtjf.nl/wp-content/uploads/2022/10/Eindrapport-onderzoek-kleinschalige-woonvoorzieningen_DEF.pdf
- Watts, S., & Stenner, P. (2012). *Doing Q methodological research: Theory, method & interpretation*. California, CA: Sage.
- Whittaker, J.K., Holmes, L., del Valle, J.F., Ainsworth, F., Andreassen, T., Anglin, J., Bellonci, C., Berridge, D., Bravo, A., & Canali, C. (2016). Therapeutic residential care for children and youth: A consensus statement of the international work group on therapeutic residential care. *Residential Treatment for Children & Youth*, 33(2), 89–106. <https://doi.org/10.1080/0886571X.2016.1215755>
- Zijlstra, A.E. (2012). *In the best interest of the child: A study into a decision-support tool validating asylum-seeking children's rights from a behavioural scientific perspective* [University of Groningen].